

Nr 51.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa förändringar i rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap arbetsuppgifter m. m.; given Stockholms slott den 14 oktober 1939.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 14 oktober 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld:

Enligt instruktionen för rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap (Sv. förf.-saml. 1937:311) har rikskommissionen till uppgift att under Kungl. Maj:t utgöra det ledande och övervakande organet för rikets försvarsförberedelser på det ekonomiska området.

Härutinnan åligger det rikskommissionen att verka för och i mån av tillgängliga medel ombesörja, att erforderliga förberedelser bliva utförda, så att under krig, krigsfara eller andra utomordentliga förhållanden krigsmaktens

Bihang till urtima riksdagens protokoll 1939. 1 saml. Nr 51.

behov av förnödenheter må kunna tillgodoses, folkförsörjningen tryggas och näringslivets fortgång såvitt möjligt säkerställas, allt med beaktande av att landets tillgångar på ändamålsenligaste sätt utnyttjas för ernående av effektivitet och varaktighet i behovstäckningen.

Det åligger kommissionen särskilt:

1) att uppgöra organisationsplaner för erforderliga särskilda förvaltningsorgan, där detta ej ankommer på annan myndighet;

2) att ombesörja utförandet av erforderliga utredningar rörande tillgångar och behov av varor och arbetskraft m. m.;

3) att planlägga och förbereda landets försörjning med råvaror, bränslen och industriella förnödenheter i övrigt samt, i samverkan med vederbörande militära och civila myndigheter och representanter för industrien, såsom det ledande och samordnande organet handlägga frågor rörande utnyttjande och fördelning av landets möjligheter för industriell produktion;

4) att planlägga för folkförsörjningen erforderliga produktionsomläggningar samt varudistributions- och förbrukningsregleringar;

5) att planlägga och förbereda arbetsmarknadens organisation och arbetskraftens ändamålsenliga utnyttjande samt i samband därmed enligt meddelade bestämmelser handlägga ärenden rörande uppskov med inställelse till värnplikstjänstgöring vid mobilisering;

6) att planlägga erforderlig reglering av utrikeshandeln samt, efter samråd med chefen för försvarsstaben, av transportväsendet, där detta ej tillhör annan statlig myndighets verksamhetsområde;

7) att utföra erforderliga förberedelsearbeten beträffande försäkringsväsendet samt finans- och kreditväsendet; samt

8) att tillse, att behövliga författningar, instruktioner och reglementen m. m. på här berörda områden vederbörligen förberedas.

Enligt den organisation rikskommissionen erhöll genom 1936 års försvarsbeslut består kommissionen av förutom ordförande, utsedd av Kungl. Maj:t, ordinarie ledamöter, nämligen cheferna för armén, marinen, flygvapnet, försvarsstaben, socialstyrelsen, lantbruksstyrelsen och kommerskollegium, verkställande direktören hos ingenjörsvetenskapsakademien samt två av Kungl. Maj:t förordnade personer, varav en sakkunnig i industriella frågor och en representant för allmänna medborgerliga intressen, samt av extra ledamöter, vilka för särskilda ärendens handläggning kunna inkallas. Kommissionens kansli består av dels en allmän avdelning under chefsskap av en kanslichef och dels en industriavdelning, vilken under kanslichefen ledes av en avdelningschef. Till kansliet hör en expedition.

Jag vill härutöver erinra, att 1939 års riksdag (skrivelse nr 4, punkt 11) i anledning av inom riksdagen väckta motioner anhöll, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande omorganisation av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Såsom motiv till denna anhållan anförde riksdagen följande.

Vid sin granskning av rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap verksamhet har riksdagen, som väl funnit det av kommissionen hittills ned-

lagda arbetet vara förtjänt av erkännande, dock icke kunnat undgå finna, att åtskilligt betydelsefullt utrednings- och planläggningsarbete på kommissionens olika verksamhetsområden kvarstår ofullbordat. Den närmaste anledningen härtill synes riksdagen vara, att kommissionens nuvarande organisation icke lämnar tillräcklig möjlighet för kommissionen att med nödig snabbhet och effektivitet utföra och fullfölja de viktiga och omfattande uppgifter, som åligga den som centralorgan för den ekonomiska försvarsberedskapen. Särskilt mot bakgrunden av nuvarande utrikespolitiska läge göra sig bristerna i denna organisation starkt gällande.

Vid nu angivna förhållanden synas riksdagen bärande skäl tala för att — i anslutning till det i föreliggande motioner gjorda yrkandet — utredning kommer till stånd rörande en omorganisation av rikskommissionen i syfte att därvid söka åstadkomma en snabbare takt av utrednings- och planläggningsarbetet inom kommissionen och en effektivisering av beredskapsåtgärderna på här ifrågakommande område.

I samband med den föreslagna utredningen torde jämväl till behandling böra upptagas frågan rörande möjligheterna att utvidga den på olika områden pågående forsknings- och försöksverksamheten.

Riksdagen förutsatte, att utredningen verkställdes i så god tid, att förslag i ärendet kunde föreläggas nästkommande års riksdag.

Genom beslut den 30 juni 1939 uppdrog Kungl. Maj:t åt rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap att med beaktande av vad riksdagen i sin förenämnda skrivelse i ämnet anfört verkställa utredning rörande frågan om en omorganisation av rikskommissionen i syfte att åstadkomma en snabbare takt av utrednings- och planläggningsarbetet inom kommissionen och en effektivisering av beredskapsåtgärderna inom kommissionens verksamhetsområde ävensom att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag i nämnda hänseende, vartill utredningen kunde föranleda.

I skrivelse den 3 oktober 1939 har nu *rikskommissionen* anfört, att på grund av de utomordentliga förhållanden, som inträtt i och med den senaste tidens händelseutveckling utomlands, den fråga vars utredning genom beslutet den 30 juni anförtrotts åt rikskommissionen, uppenbarligen kommit i ett ändrat läge. Kommissionen erinrade i detta avseende om att Kungl. Maj:t numera uppdragit åt särskilda nämnder eller sakkunniga att på olika områden fullfölja planläggnings- och förberedelsearbeten, som dittills ålegat kommissionen. I vissa fall hade sålunda tillskapats sådana särskilda förvaltningsorgan (statens krigsförsäkringsnämnd, statens vednämnd), för vilka rikskommissionen enligt sin instruktion uppgjort organisationsplaner. Men i flertalet fall hade de träffade anordningarna mera provisorisk karaktär och syntes organisationen vara avsedd att — i viss överensstämmelse med rikskommissionens planläggning — utbyggas och erhålla fastare form. I den mån så skedde, syntes detta komma att medföra, att ytterligare arbetsuppgifter avlyftades från kommissionen och lades på kristidsorgan. Enligt sin instruktion hade rikskommissionen till uppgift att vara det ledande och övervakande organet för rikets försvarsförberedelser på det ekonomiska området. Därest ett folkhushållningsdepartement, om vars inrättande proposition förelagts riksdagen, komme till stånd, syntes en av detta departements viktigaste uppgifter bliva att under krisen samordna verksamheten på ifrågakommande område.

I anslutning härtill har rikskommissionen med avseende å de uppgifter, som enligt gällande instruktion särskilt tillkomma rikskommissionen, vidare anfört i huvudsak följande.

Rikskommissionen ansåge sig böra räkna med, att samtliga kommissionen tillkommande uppgifter med avseende å *livsmedelsförsörjningen* inom landet jämte vad därmed sammanhängde komme att anförtras åt kristidsorganet på det område, inom vilket folkförsörjningsnämnden för närvarande arbetade.

Vidare utginge kommissionen från att planläggningen och ledningen av kristidsverksamheten på *det industriella området*, där industrisakkunniga nu vore sysselsatta med förberedelser med avseende å produktionens försörjning med råvaror och andra förnödenheter, komme att i fortsättningen handhavas av en industrikommission, samt att härvid de organ, som i anledning av krisen tillagts uppgifter rörande bränsle- och kraftförsörjningen, på ett eller annat sätt anslötes till denna kommission.

Planläggningen och förberedandet av *arbetsmarknadens organisation och arbetskraftens ändamålsenliga utnyttjande* hade uppdragits åt en arbetsmarknadskommission. Direktiven för denna syntes vara av sådan innebörd, att dess uppgifter toge sikte på förhållandena icke blott under en avspärrningskris utan även i ett allvarigare läge. Då härtill den ende tjänsteman, rikskommissionen kunnat avse för förberedelser på ifrågavarande område, såsom expert ställts till arbetsmarknadskommissionens förfogande, syntes rikskommissionen under den rådande krisen icke behöva taga befattning med hithörande problem.

Vidkommande den fortsatta planläggningen av *utrikeshandelns och sjöfartens reglering* under krisen syntes denna planläggning, då både en handelslicensnämnd och en sjöfartsnämnd tillsatts och dessa kunde antagas, i den mån svårigheterna växa, komma att erhålla vidgade arbetsfält, knappast kunna innefatta uppgifter för rikskommissionen.

Vad anginge beredskapsarbetet med avseende å *finans- och kreditväsendet* hade detta redan tidigare övertagits av finansdepartementet.

Utöver de uppgifter, som av rikskommissionen redan slutförts eller som enligt det nu anförda måste antagas komma att övergå på olika kristidsorgan, återstode emellertid tvenne, som kommissionen nu ville närmare beröra. Den ena angåves i instruktionen bestå i att i samverkan med vederbörande militära och civila myndigheter och representanter för industrien, såsom det ledande och samordnande organet handlägga frågor rörande *utnyttjande och fördelning av landets möjligheter för industriell produktion*. Här vore således fråga om krigsförberedelsearbetet på det industriella området. Detta arbete omfattade bland annat att insamla och ordna uppgifter rörande statliga och enskilda behov av såväl varor som produktionsmedel ävensom rörande tillgångar härå, att med ledning av dessa uppgifter fördela erforderliga tillverkningar på olika företag och upprätta fabriks-, tillverknings- och försörjningsplaner, att utarbeta organisationsplaner för krigsförhållanden samt att verka för framställning av ersättningsämnen m. m. Till den del detta arbete avsåge ordnandet av statistiskt material på råvaruförsörjningens område och framställning av ersättningsämnen stöde det givetvis så nära den verksamhet, som förutsattes komma att anförtras åt kristidsorganet på det industriella området, att en samordning mellan dessa uppgifter ur ändamålsenlighetens synpunkt syntes te sig ofrånkomlig. I vad krigsförberedelsearbetet åter anginge de statliga behovens tillgodoseende under krig samt upprättande av fabriks-, tillverknings- och organisationsplaner vore sambandet icke lika påfallande. Emellertid ställde sig saken här olika allteftersom fråga vore om den ena eller andra industrigrenen. Där, såsom förhållandet vore beträffande delar

av den kemiska industrien, textil- och läderindustrien, jord- och stenindustrien m. fl., krigsproduktionen icke i väsentlig mån kunde antagas komma att skilja sig från kristidsproduktionen, talade tydligen vägande skäl för arbetets anslutning till förenämnda kristidsorgan; i fråga om andra industrigrenar gjorde sig icke samma synpunkter i lika grad gällande. Allt som allt syntes man emellertid ha att räkna med så många beröringspunkter mellan krigsförberedelsearbetet och ett blivande industriellt kristidsorgans uppgifter, att rikskommissionens industriavdelning i sin helhet syntes böra anknytas till nämnda kristidsorgan.

Annorlunda syntes det däremot förhålla sig med det åliggande, som åvilade rikskommissionen i fråga om prövning av *ärenden rörande uppskov med inställelse vid mobilisering*. Rikskommissionens befattning med dessa ärenden grundade sig å en särskild kungörelse. Enligt denna skulle vid mobilisering all uppskofsbeviljande verksamhet centraliseras till rikskommissionen. Något kristidsorgan, lämpat för övertagande av hithörande ärenden, syntes icke kunna väntas bliva inrättat. Och icke heller syntes någon redan befintlig myndighet lämpligen kunna åläggas bestyret med dessa ärenden. Annan utväg syntes därför ej stå till buds än att tillsvidare bibehålla dem hos rikskommissionen.

Om och när de ekonomiska försvarsförberedelserna i den utsträckning, som sålunda förutsatts, överflyttades till särskilda kristidsorgan, skulle rikskommissionens uppgifter komma att i huvudsak bestå i: handläggandet av nyssnämnda mobiliseringsärenden, verkställandet av de särskilda utredningar, som Kungl. Maj:t funne skäl uppdraga åt kommissionen, samt avgivande av utlåtanden eller yttranden i ärenden, som av Kungl. Maj:t eller underlydande myndigheter remitterades till kommissionen. Med anledning härav framställde sig givetvis frågan, i vilken mån en begränsning av rikskommissionens arbetsuppgifter i nu angivna riktning borde föranleda ändring i själva kommissionens organisation. Då emellertid begränsningen så tillvida måste tilläggas provisorisk karaktär som den hänförde sig till ett, låt vara med avseende å tidslängden oberäkneligt, kristillstånd, ansåge kommissionen för sin del lämpligast tillsvidare låta kommissionen såsom sådan behålla sin nuvarande organisation.

I detta sammanhang har rikskommissionen vidare anfört följande:

Vad beträffade kommissionens kansli medförde tydligen den förutsatta begränsningen av arbetsuppgifterna, att under tiden för dess bestånd den allmänna avdelningen icke hade behov av de arbetskrafter, som huvudsakligen haft att syssla med förberedelsearbete för livsmedelsförsörjningen jämte vad därmed sammanhängde, liksom ej heller av någon arbetskraft för behandling av arbetsmarknadsfrågor. I det föregående hade uttalats, att industriavdelningen i sin helhet under krisen borde anknytas till en blivande industrikommission. I analogi härmed syntes den under krisen övertaliga personalen på den allmänna avdelningen böra utnyttjas av respektive kristidsorgan på folkförsörjnings- och arbetsmarknadsområdena. Med hänsyn till de hos kommissionen kvarstående uppgifterna syntes kansliet under den tid, varom fråga vore, böra bestå av en allmän avdelning och en uppskovsavdelning. Med avseende å chefen för kansliet (kanslichefen) syntes nuvarande instruktionsbestämmelser böra bibehållas. I den mån kanslichefen icke erhöle full sysselsättning inom kommissionen, syntes han lämpligen kunna biträda folkhushållningsdepartementet med särskilda utredningar. Behovet av biträdande per-

sonal å den allmänna avdelningen syntes tillsvidare kunna inskränkas till ett kanslibiträde och en expeditiönsvakt. Övrig dit hänförd personal, bestående av ordinarie personal, nämligen en sekreterare, en aktuarie och ett kontorsbiträde, dels av ett extra skrivbiträde och en extra expeditiönsvakt och dels av tillfälligt anställda en amanuens och ett skrivbiträde, borde i anslutning till vad i det föregående angivits tillsvidare utnyttjas inom kristidsorganisationen. Vad uppskovsavdelningen anginge, borde dess personalförhållanden givetvis lämnas orubbad.

Rikskommissionen har slutligen med avseende å förenämnda, kommissionen genom beslutet den 30 juni 1939 meddelade utredningsuppdrag anført, att olika synpunkter självfallet kunde anläggas på frågan om kommissionens framtida ställning och organisation. I det läge, som genom utbrottet av den nu rådande krisen inträtt, syntes det emellertid icke vara lämpligt eller ens möjligt att taga slutlig ståndpunkt till förevarande spörsmål. Avgörande skäl talade enligt rikskommissionens förmenande för att låta med slutförandet av utredningen anstå till dess hithörande förhållanden kunde bättre överblickas.

Under återopande av vad sålunda anförts har rikskommissionen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte dels vidtaga de åtgärder, som erfordrades för reglering av rikskommissionens och kristidsorganens inbördes förhållande i den riktning, som av kommissionen angivits, dels ock förklara, att med slutförande av det genom beslutet den 30 juni 1939 åt kommissionen lämnade utredningsuppdraget skulle tillsvidare anstå.

Departements-
chefen.

Såsom framgår av det anförda arbetar rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, på grund av de inträdda utomordentliga krisförhållandena, redan nu i olika avseenden under avsevärt ändrade förutsättningar i förhållande till vad som under mera normala tider är fallet. Ytterligare förändringar i nämnda hänseende torde vara nära förestående. Förutom till vad kommissionen i sin förevarande framställning härutinnan anført, får jag hänvisa till innehållet i den till urtima riksdagen avlåtna propositionen, nr 32, med förslag till lag om inrättande av ett folkhushållningsdepartement, däri vissa riktlinjer uppdragits för den extraordinära förvaltningsorganisation som betingas av krisförhållandena men som ännu icke är definitivt utformad. I fråga om rikskommissionen förutsattes i sagda proposition, att den skall lyda under det nya departementet.

Tydligt är, att rikskommissionen inom den extraordinära förvaltningsorganisation, som sålunda är under tillskapande och vars varaktighet icke nu kan bedömas, kommer att få sina enligt gällande instruktion åliggande uppgifter väsentligt reducerade. Därvid torde i huvudsak de linjer komma att följas, som kommissionen i sin framställning angivit. Detta skulle för kommissionens del komma att medföra den förändringen, att den nuvarande industriavdelningen komme att anknytas till ett blivande industriellt kristidsorgan, varefter kommissionens kansli skulle bestå av en allmän och en uppskovsavdelning. Vidare förutsattes en sådan anordning böra medföra, att viss del av kommissionens nuvarande personal komme att utnyttjas på andra håll inom den extraordinära förvaltningsorganisationen. Emellertid synes riks-

dagens medgivande böra inhämtas till att — utan hinder av de grunder för rikskommissionens verksamhet, som tidigare förelagts riksdagen — vidtaga de provisoriska åtgärder av organisatorisk art, vilka i huvudsaklig överensstämmelse med det anförda under innevarande budgetår må vara erforderliga för reglering av rikskommissionens och kristidsorganens inbördes förhållanden. Under förutsättning av dylikt medgivande torde förevarande ärende sedermera få bli föremål för ny anmälan. Spörsmålet om formerna för rikskommissionens fortsatta verksamhet lär vidare komma att återupptagas vid prövningen av frågan om regleringen av utgifterna för nästkommande budgetår.

I fråga om den av 1939 års riksdag begärda utredningen rörande omorganisation av rikskommissionen delar jag kommissionens uppfattning, att i det läge, som genom den nu rådande krisen inträtt, det icke synes vara lämpligt eller ens möjligt att nu taga slutlig ståndpunkt till detta spörsmål. Emellertid synes utredningsuppdraget icke böra av denna anledning återkallas; däremot synes det lämpligt att med slutförandet av utredningen må anstå, till dess frågan om ett återupptagande av rikskommissionens ordinarie arbetsuppgifter i ökad utsträckning må bli aktuell.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att med avseende å rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap arbetsuppgifter och organisation må under innevarande budgetår i huvudsaklig överensstämmelse med det anförda vidtagas de åtgärder, som kunna vara erforderliga för reglerande av kommissionens och kristidsorganens inbördes förhållanden.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Lennart Österholm.
